

ÕIGUSKANTSLERI AASTA 2022/2023

Lapsed ja noored

Eesti ratifitseeris ÜRO lapse õiguste konventsiooni 1991. aastal. Konventsiooni 4. artikli järgi võtavad osalisriigid kasutusele kõik seadusandlikud, administratiivsed ja teised abinõud, et selles konventsioonis tunnustatud õigusi austataks.

Alates 2011. aastast täidab Eestis sõltumatu lasteombudsmani ülesandeid õiguskantsler. Lasteombudsmani ülesanne on seista selle eest, et kõik asutused ja inimesed, kes langetavad lapsi puudutavaid otsuseid, lähtuksid lapse parimatest huvidest.

Sageli otsivad õiguskantslerilt abi lapsevanemad, kes pole suutnud teise vanemaga kokku leppida lapse hooldamise, ülalpidamise või lapsega suhtlemise asjus. Õiguskantsler ei lahenda vanemate vaidlusi, küll aga annavad õiguskantsleri nõunikud selliste olukordade kohta selgitusi.

Mõistagi oleks kõige parem, kui lahus elavad vanemad leiaksid last puudutavates küsimustes üksmeele ning pingutaksid ühiselt lapse heaolu nimel. Kokkulepe on vanemliku vastutuse osa ning vajaduse korral saab kokkuleppele jõudmiseks küsida erapooletu vahendaja ehk riikliku lepitaja abi. Samas ei ole võimalik riikliku sunnijõuga parandada inimsuhteid. Kui vanemad ei suuda lapse hooldamises ja temaga suhtlemises kokku leppida, lahendab vaidluse kohus. Kohus peab otsust tehes arvestama konkreetsete asjaoludega ja lähtuma lapse parimatest huvidest.

Kohtutee jalge alla võtnud vanemad pole tihti rahul ka lastekaitsetöötaja tegevusega ning peavad lastekaitsetöötaja kohtule esitatud seisukohta erapoolikuks. Neil juhtudel selgitavad õiguskantsleri nõunikud, et lapse elukorraldust puudutavas kohtuvaidluses peab ka lastekaitsetöötaja esitama oma põhjendatud arvamuse. Temalt oodatakse hinnangut, milline oleks lapse jaoks parim lahendus. Vanematel on omakorda võimalus esitada kohtule oma seisukohad ja tõendid lastekaitsetöötaja tegevuse ja arvamuse kohta. Kohus otsustab, millise kaalu ta annab lastekaitsetöötaja seisukohale. Õiguskantsler ei saa kohtuotsust hinnata.

Sageli pöörduvad õiguskantsleri poole lapsevanemad, kelle lapsele pole omavalitsus andnud lasteaiakohta. Kurdetakse ka selle üle, et lasteaedades napib vajalikku tuge, näiteks pole

lasteaias logopeedi. Endiselt on teravalt esil koolitranspordi korraldamise ja erivajadustega laste õppe korraldamise probleemid, aga ka teised teemad, nagu koolitoidu kvaliteet ja nutiseadme kasutamine koolis.

Ka huviharidusega seotud probleemid on olnud aastaid ühesugused: õiguskantslerilt küsitakse huvihariduse rahastamise ja omavalitsuse toetuste kohta. Toetuste maksmise reeglid on tekitanud segadust sellisel juhul, kui laps elab ühes omavalitsuses, aga koolis käib teises omavalitsuses.

Ajendatuna viimastel aastatel sagenenud juhtumitest, kus treener on õpilast treeningute vältel väidetavalt väärkohelnud, uurisid õiguskantsleri nõunikud põhjalikult treeneritööle kehtestatud nõudeid. Võimalikke probleeme analüüsiti treenerite, sportlaste, alaliitude ning spordieetika asjatundjatega. Arutelude käigus leiti, et laste turvalist sportimist toetab lapsevanema, lapse ja treeneri ühtne ja selge arusaam sportimise eesmärkidest. Kõige parem oleks, kui laps, vanem ja treener arutaksid koos läbi kõik treeningul kehtivad reeglid, sealhulgas need, mis on mõeldud korra tagamiseks. Kokkulepped aitavad ära hoida möödarääkimist, konflikte ja lapse väärkohtlemist.

Vanem peaks tähelepanelikult jälgima ka lapse enesetunnet. Treeningukoormus ja ootused sportlike tulemuste suhtes, aga ka võistluste tõttu koolist puudumine ja mure koolis hakkamasaamise pärast võivad mõjutada lapse vaimset tervist. Lapsevanem peab last toetama ning aitama koos kooli ja treeneriga leida vajaliku tasakaalu spordi, õpingute ja pereelu vahel. Need ja paljud teised soovitused koondas õiguskantsleri ametkond juhendisse „[Turvaline sport](#)“. Selle kohta koostati infoleht ka laste jaoks.

Spordivaldkonna asjatundjatega peetud aruteludest selgus, et spordis napib selgeid ja siduvaid reegleid, millist tegevust pidada väärkohtlemiseks ning millist mitte. Tähtis on kokku leppida, mida võetakse ette reeglite või kokkulepete rikkumise korral. Põhiseaduse kohaselt tuleb igas menetluses alati austada kõigi osapoolte väarikust.

Vanglad on õiguskantsleri soovitustest lähtudes teinud oma töös mitmeid muudatusi. Üheks suureks ja oluliseks muudatuseks saab pidada seda, et lapsed, kes tulevad vanglasse vanemaga kohtuma, ei pea enam läbiotsimiseks täielikult lahti riietuma. Vanglate kokkusaamis- ja ooteruumid on muudetud lapsesõbralikumaks. Vanglas viibivad vanemad saavad kokkusaamise ajal oma lastega pilti teha. Paranenud on ka vanglakaristust kandvate noorte olme: noorte ühisruumidesse on hangitud mugavamat mööblit ning tubade seinu katavad maalingud. Viru Vangla on loobunud noorte igapäevasest rutiinsest läbiotsimisest.

Sobiv füüsiline keskkond ja inimväärikust austav kohtlemine teeb kinnipidamisasutusest vabanevatele noortele tavaellu naasmise kergemaks. Hea on ka see, et lõpuks on arvestatud õiguskantsleri korduvalt esitatud soovitust luua kinnipeetavatele võimalus suhelda oma pere ja lähedastega telesilla kaudu. See küsimus on lahendatud vangistusseaduse muutmise [eelnõus](#). Videokohtumised on olulised ka lastele, kelle vanem viibib vanglas.

Lapsed ja vanemlik hool

Vanema ülalpidamiskohustus

Õiguskantsleri poole pöördus lapsevanem, keda häiris, et tema lapse eestkostjaks määratud vallavalitsus nõudis temalt lapsele elatist.

Õiguskantsleri nõunikud selgitasid vanemale, et vald käitus õiguspäraselt, sest hooldusõiguses tehtud muudatused ei võta vanemalt kohustust oma last ülal pidada. Seega peab oma last ülal pidama ka lapsevanem, kelle hooldusõigus on piiratud või peatatud ja kelle laps on asendushooldusel.

Elatisnõude täitmine

Seadus näeb ette, et lapse elatisnõudeid täidetakse eelisjärjekorras. Kohtutäituri eksimuse tõttu ei saanud üks laps elatisnõude katteks raha oma isa kohustusliku kogumispensioni väljamaksest. Kuna kohtutäitur ei määranud nõude liiki korrektselt, jõudis nõue Pensionikeskuse infosüsteemi tavaarestina ja Pensionikeskus lähtus väljamakse tegemisel arestimisaktide järjekorrast (elatisnõue oli järjekorras teisel kohal).

Õiguskantsler [leidis](#), et kohtutäitur ei olnud elatisnõuet täites piisavalt hoolas, ning soovitas tal kaaluda eksimuse heastamist. Järgnenud vaidluses asus kohtutäitur seisukohale, et kuigi

kõnealune nõue on lapse elatisnõue, tuleb eelisjärjekorras täita üksnes perioodilise elatise nõuet, mitte elatisvõla nõuet.

Õiguskantsler sellise tõlgendusega ei nõustunud ja [kordas](#) oma soovitusi. Seda, et eelisjärjekorras tuleb täita üksnes perioodilise elatise nõudeid, pole seadusega ette nähtud. Seaduses pole sätet ka selle kohta, et elatisnõude esitamisest kuni kohtuotsuse jõustumiseni tekkinud elatisvõla või pärast kohtulahendi jõustumist (sh täitemenetluse ajal) tekkinud elatisvõla võib jätta eelisjärjekorras täitmata.

Kohtutäitur keeldus oma eksimust heastamast ja arvas, et asi tuleb lahendada kohtus.

Väikelapsed turvakodus

Kahjuks tuleb ikka veel ette juhtumeid, kus mõni laps on sunnitud elama pikka aega turvakodus. Lõppenud ülevaateastal pöördus õiguskantsleri poole ema, kelle eelkooliealised lapsed olid elanud turvakodus kaheksa kuud.

Õiguskantsleri nõunikud selgitasid laste elukorralduse eest vastutavale linnavalitsusele, et lapsel on õigus asendushooldusele ning et linnavalitsusel tuleb see lapsele tagada ka siis, kui vanema hooldusõigus on ajutiselt peatatud.

Üldjuhul peaks laps elama turvakodus võimalikult lühikest aega. Ka sel juhul, kui laps vajab lühikeseks ajaks asendushooldust, tuleks ta viia pigem hooldusperesse kui turvakodusse. Erandid on lubatud, kui see on lapse parimates huvides.

Laste turvalisus asenduskodus

Õiguskantslerit teavitati, et ühes asenduskodus võib olla probleeme laste turvalisuse tagamisega. Õiguskantsleri nõunikud käisid olukorda kontrollimas ning selgus, et mõni perekodus elav laps võib tõesti ohustada oma käitumisega teisi ja iseennast. Perekodus elasid ka väärkohtlemise ohvriks langenud lapsed.

Õiguskantsleri nõunik palus Sotsiaalkindlustusameti lastemaja spetsialistidel hinnata laste abivajadust ning nõustada perekodu töötajaid. Seda Sotsiaalkindlustusamet ka tegi. Nõustamine jätkub. Õiguskantsleri nõunikud soovitasid perekodul pakkuda perevanematele seksuaalhariduse koolitust, et nad oskaksid lapsi paremini kaitsta ja tulemuslikumalt toetada.

Lapse suunamine kinnisesse raviasutusse

Õiguskantsleri poole pöördus lapsevanem, kes ei olnud rahul, et vallavalitsus ei taotlenud kohtult tema lapse suunamist kinnisesse raviasutusse.

Õiguskantsler selgitas, et tahtest olenemata ravi taotlust ei pea kohtule esitama tingimata omavalitsus, kus ravi vajav inimene elab. Seaduse kohaselt saab sellise taotluse esitada ka lapse eestkostja ja haigla pea- või ülemarst. Seega on õigus kohtu poole pöörduda ka lapse hooldusõiguslikul vanemal.

Laste väärkohtlemine kinnises lasteasutuses

2023. aasta jaanuarikuus mõisteti kolm AS Hoolekandeteenused Lille Kodu endist töötajat süüdi puuetega laste väärkohtlemises. Kõigile kohtualustele määrati vanglakaristus katseajaga. Sedavõrd kerge karistus kuriteo eest riivas inimeste õiglustunnet ja tekitas avalikkuses palju küsimusi. Eesti Puuetega Inimeste Koda palus õiguskantsleril hinnata juhtumi menetlust.

Õiguskantsler [leidis](#), et konkreetset juhul ei kaitsnud kehtivad õigusnormid ja asutuste sisekontrolli süsteemid eriti haavatavate laste õigusi piisavalt. Õiguskantsler palus Riigikogul kaaluda uute normide kehtestamist, et haavatavas või abitus olukorras inimesi oleks võimalik kaitsta väärkohtlemise või nende inimväärkuse süstemaatilise alandamise eest. See puudutab nii puuetega laste kui ka puuetega täiskasvanute eest hoolitsemist, samuti vanuse või haiguse tõttu abi ja tuge vajavate inimeste eest hoolitsemist (nt söömisel tuge vajava inimese abita jätmist ning abivajajate alandavat kohtlemist).

Õiguskantsler kutsus Riigikogu üles kaaluma ka seda, kas oleks tarvis kehtestada eluaegset lastega töötamise keeldu sel juhul, kui last on korduvalt või süstemaatiliselt kehaliselt väärkoheldud. Praegu kehtiva karistusseadustiku § 121 järgi võib süüdimõistetud inimene asuda uuesti lastega seotud tööle pärast seda, kui tema karistusandmed on karistusregistrist kustutatud. Lille Kodu juhtumi puhul on see kolm aastat pärast kohtuotsusega määratud katseaja lõppemist.

Ukraina lapsed Eestis

Õiguskantsler uuris, kuidas läheb sõja eest Ukrainast Eestisse pagenud lastel. Selleks tutvusid õiguskantsleri nõunikud laste õppetingimustega Vabaduse Koolis ning käisid ka Tallinki laeval

Isabelle, kus põgenikele esmast majutust pakuti.

Õiguskantsleri nõunikud korraldasid laevas ukraina lastele töötoa. Lastele räägiti lapse õigustest ning kuulati, kuidas lastel Eestis läheb ja mis võiks olla teisiti.

Vestlustest selgus, et lastel kulus kooli jõudmiseks hulk aega, sest nende koolid asuvad sadamast üsna kaugel. Mitmed lapsed õppisid ka Ukraina kooliprogrammi järgi. Tunti puudust sporditegemise võimalustest ja huviringidest, sest suure õppekoormuse tõttu ei jõudnud mitmed lapsed trenni, huviringi ega noortekeskusesse, mis kõik jäävad sadamast küllalt kaugemale. Laevas olid mängualad väiksematele lastele, kuid puudusid vanemate laste vajaduste ja huvide järgi kohandatud ruumid.

Õiguskantsler soovitas pakkuda lastele laevas rohkem huvitegevuse võimalusi ja anda teavet sadama lähedal asuvate avalike sportimisvõimaluste kohta. Kõik tähelepanekud ja soovitused saadeti Sotsiaalkindlustusametile.

Õiguskantsleri nõunikud käisid ka perekodudes, kus elavad Eestisse ilma vanemateta saabunud ukraina lapsed. Perekodudes elavad ukraina lapsed olid oma eluga enamasti rahul. Nad ütlesid, et Eestis on neid hästi vastu võetud. Ukraina lastel on perekodudes samasugused elutingimused nagu vanemlikust hoolitsusest ilma jäänud Eesti lastel. Külastusel selgus, et mõni noor vajab tuge asjaajamisel (näiteks dokumentide taotlemisel) ning perearsti leidmisel, mõni vajab abi töö otsimisel ja iseseisva elu alustamisel. Õiguskantsleri nõunikud selgitasid noortele ja perevanematele, millised on nende õigused ja võimalused ning kust võib vajaduse korral tuge küsida.

Lasteaed

Õiguskantsler saab palju avaldusi lapsevanematelt, kes kurdavad, et nende sõimeealistele lastele ei jätku lasteaiakohti.

Koolieelse lasteasutuse seaduse järgi tuleb vallal või linnal anda lasteaiakoht igale vähemalt pooleteiseaastasele lapsele, kelle elukoht on selle valla või linna territooriumil ning kattub vähemalt ühe vanema elukohaga. Vald või linn on oma kohustuse täitnud siis, kui annab perele lasteaiakoha mõistliku aja jooksul. Üksnes lasteaiakoha järjekorda panemisest ei piisa.

Riigil tuleb mõista, et kuigi seaduse järgi peab lasteaiakoha tagama omavalitsus, pole lasteaiakohtade nappus kokkuvõttes ei üksikute perede ega ka kitsalt omavalitsuste

probleem. Hariduse andmine on põhiseaduse järgi riigi järelevalve all. Kui mõni omavalitsus ei saa seaduse täitmisega hakkama ning jätab lapsevanemad pidevalt hätta, tuleb riigil sekkuda.

Lasteaiakoha tagamine

Seaduse järgi tuleb omavalitsusel anda lasteaiakoht igale vähemalt pooleteiseaastasele lapsele, kelle vanem selleks soovi avaldab. Kui omavalitsus pole seda nõuet järginud, selgitab õiguskantsler lapsevanematele, millised on nende õigused ja kuidas saab oma õigusi vajaduse korral kohtus kaitsta.

Paljud vanemad on lasteaiakohast ilmajäämise kaebusega kohtusse pöördunud ning nende juhtumite alusel on kujunenud laialdane kohtupraktika. Kohtute hinnangul tuleb perele lasteaiakoht anda üldjuhul kahe kuu jooksul pärast taotluse esitamist. Kohtud on kohustanud omavalitsusi andma lasteaiakohti ning omavalitsused on kohtuotsuseid ka täitnud. Kohtud on omavalitsustelt välja mõistnud ka hüvitusi nende kulude eest, mida pere on kandnud selle tõttu, et omavalitsus ei ole andnud neile lasteaiakohta mõistliku aja jooksul.

Riigikohtule esitatud [arvamuses](#) rõhutas õiguskantsler, et põhiseaduse kohaselt ei tohi omavalitsus seaduse täitmisest keelduda. Rahvastikuregistri kaudu saavad linnad ja vallad üldjoontes välja uurida, kui palju elab nende territooriumil lasteaiaga- ja kooliealisi lapsi ning kui palju lapsi peagi lasteaiakohaga jõuab. Omavalitsus saab anda perele lasteaiakoha ka koostöös naaberomavalitsuse või eralasteaiaga.

Seda arvestades leidis õiguskantsler, et Rae valla määruse säte, mis seadis lasteaiakoha saamise aluseks vaba koha olemasolu lasteaiaga vastavas vanuserühmas, oli vastuolus põhiseadusega. Riigikohus oli õiguskantsleriga ühel meelel ning tunnistas, et kõnealune säte oli põhiseadusvastane ja kehtetu (kohtuotsus asjas nr [5-22-10](#)).

Riigikohus märkis oma otsuses, et alushariduse kättesaadavuse eest vastutavad nii riik kui ka omavalitsusüksused. Neil mõlemal lasub kohustus leida probleemide süsteemne lahendus, mis võimaldab lastel saada alusharidust ning aitab peredel ühitada oma töö- ja pereelu. Kohtukolleegiumi hinnangul ei saa lubada sellist olukorda, kus avalike teenuste kättesaadavus sõltub suuresti sellest, mil määral linn või vald otsustab täita talle seadusega pandud kohustusi (kohtuotsus nr [5-22-10](#), p 58).

Õiguskantsler on veendumusel ([vastus](#) Riigikogu liikme küsimusele), et kokkuvõttes vastutab hariduse, sealhulgas alushariduse kättesaadavuse eest riik tervikuna. Põhiseaduse kohaselt on hariduse andmine riigi järelevalve all. Järelikult tuleb riigil aktiivselt tegutseda, kui selgub, et lastega peredele sedavõrd oluline teenus ei ole tagatud nii, nagu seadus ette näeb. See, et vanematel on võimalik omavalitsuselt otse või kohtu kaudu hüvitist nõuda või et mõnel pool makstakse sotsiaaltoetusi, kui vald või linn seadust rikub, ei lahenda probleemi ega vasta õigusriigi põhimõtetele. Seadused on täitmiseks.

Lasteaiakoha kättesaadavus

Paljud lapsevanemad on pidanud neile pakutud lasteaiakohta ebasobivaks, kuna lasteaed asub pere hinnangul kodust ebamõistlikult kaugel.

Õiguskantsleri hinnangul ei anna seadus vanemale õigust saada lasteaiakohta just selles lasteaias, mida vanem eelistab või mis jääb tema elu- või töökohale kõige lähemale. Oluline on, et lapsel oleks mõistlik võimalus lasteaias käia, arvestades ühissõidukite sõiduplaani või autosõidule kuluvat aega ja sellega seotud kulu (vt Tallinna Ringkonnakohtu otsus asjas nr [3-21-336](#)).

Ühe selleteemalise kaebuse [lahendamisel](#) leidis õiguskantsler, et volikogu pole teeninduspiirkondi määranud ilmselgelt ebamõistlikult. Tähtis on see, et lasteaiateenus oleks perele kättesaadav.

Õiguskantsler [selgitas](#) veel, et 10–15-minutilist sõiduaega ei saa pidada lapse jaoks ülemäära väsitavaks ega koormavaks. Kuna aga laps lasteaeda jalgsi minna ei saa, on vanemal õigus eeldada, et kohalik omavalitsus korraldab perele vajaduse korral sõiduvõimaluse. Tuleb silmas pidada, et lasteaiapäev, mille sisse arvestatakse ka lasteaeda minekule ja koju sõidule kuluv aeg, ei oleks lapse jaoks ülemäära pikk ja väsitav.

Lasteaiatasude suurus ja lasteaia hooajaline sulgemine

Õiguskantslerilt küsiti ka lasteaiatasude kohta. Lapsevanemad olid mures nii kohatasude suurendamise kui ka pere erineva kohtlemise ja suvise kohatasu pärast.

Õiguskantsler [leidis](#), et senikaua kui valla- või linnavolikogu ei ületa kohatasu suurendades seadusega antud otsustuspiire, ei saa õiguskantsler lasteaia kohatasu määramisse sekkuda. Linnavolikogul on õigus otsustada, kuidas jagada lasteaedade ülalpidamiskoormus

linnaelarve ja perede ehk teenuse saajate vahel.

Kindel on see, et lasteaia kohatasu ei tohi ületada 20 protsenti Vabariigi Valitsuse kehtestatud palga alammäärast. Küll aga lubab seadus volikogul lasteaia kohatasu diferentseerida, võttes arvesse lapse vanust, lasteasutuse majandamiskulusid või muid asjaolusid. Õiguskantsler pidas Pärnu Linnavolikogu määrusega kehtestatud diferentseerimise aluseid (ujula olemasolu, lasteasutuse asukoht linnas) mõistetavaks ja lubatuks.

Õiguskantsler selgitas veel, et pered, kellele käib kohatasu maksmine üle jõu, võivad selle tasumiseks taotleda linnalt abi või riigilt sotsiaaltoetust või paluda kohatasu maksmisest vabastamist, kui omavalitsus on sellise võimaluse ette näinud.

Saku valla lasteaiatasude maksmise korda analüüsid jõudis õiguskantsler [järeldusele](#), et vallavolikogu võib otsustada ka nii, et pered maksavad iga kuu ühesugust kohatasu. Nõnda ei tule talvekuudel maksta rohkem, ent suvel ei saa maksta ka vähem. Kuigi selline lahendus võib lapsevanematele näida ebaõiglane, mahub see seaduse raamidesse.

Üks lapsevanem küsis, miks on lasteaed jõulupühade järgsel ajal ehk 27.–31. detsembrini suletud. Õiguskantsler [selgitas](#), et kuigi lapsel on õigus käia lasteaias kogu õppeaasta jooksul, võib lasteaia siiski hooajaliselt sulgeda, kui valla- või linnavalitsus hoolekogu ettepaneku alusel nõnda otsustab. Selline otsus ei olnud meelevaldne ning sellest teatati peredele varakult, et lapsevanemad saaksid lasteaia ajutise sulgemisega arvestada. Vald pakkus peredele sel ajal asenduseks lapsehoidu.

Tunti huvi, kas võrdse kohtlemise põhimõttega on kooskõlas Keila Linnavolikogu määruse säte, mille järgi on lasteaia kohatasu määr väiksem, kui mõlemad vanemad on registreeritud Keila linna elanikuks, ning suurem siis, kui Keila linna elanikuks on registreeritud vaid üks lapsevanem. Õiguskantsler [leidis](#), et omavalitsusel on põhiseaduslik õigus vabatahtlike soodustusi ja toetusi andes eelistada oma kogukonna elanikke. Lasteaia kohatasu ei tohi siiski ühelgi juhul (muu hulgas ka siis, kui linna elanik on vaid üks lapse vanematest) ületada kohatasule seatud ülempiiri.

Küsitati ka Saue Vallavolikogu kehtestatud lasteaia kohatasu erinevuse kohta. Volikogu määratud korra järgi on üle kolmeaastaste laste kohatasu kaks korda väiksem kui nooremate laste eest makstav kohatasu. Õiguskantsler jäi oma [varasema seisukoha](#) juurde ja selgitas, et üle kolmeaastastele lastele soodsama kohatasu kehtestamist võib pidada omavalitsuse vabatahtlikuks soodustuseks või toetuseks. Selline soodustus toob kaasa küll erineva

kohtlemise, kuid sellel on mõistlik ja asjakohane põhjus: motiveerida kolme- kuni seitsmeaastaste laste vanemaid panema oma lapsi lasteaeda, et toetada lapse arengut.

Lasteaia koostöö vanematega

Mitme lapsevanema kaebusest selgus, et mõni lasteaed jätkas Covid-19 epideemia tõttu kehtestatud piirangute järgimist ega lubanud vanemaid lasteaia ruumidesse, kui vanemad soovisid rühmaeluga lähemalt tutvuda.

Õiguskantsler selgitas vanematele, et lasteaed ei saa seesugust lauskeeldu kehtestada. Vanematel on seaduslik õigus tutvuda tingimustega, milles laps veedab suure osa oma päevast, sest lapse heaolu eest vastutab eeskätt tema vanem. Ka riiklik järelevalve ei saa asendada lapsevanemate tähelepanekuid. Seda, kuidas vanemad saaksid lasteaia tingimustest kõige parema ülevaate, peaks lasteaed otsustama koos vanematega.

Seadustes pole reguleeritud, kuidas peaks kulgema lasteaia harjumise protsess. Vanema kohalolek võib anda lapsele suurema turvatunde ja aidata tal lasteaiaeluga kiiremini kohaneda. Vanem võib soovida hinnata, kuidas konkreetne lasteaed ja rühm lapsele sobivad ning kuidas ta saab last kohanemisel aidata. Kui vanemad ja lasteaia töötajad ei jõua lasteaia harjutamise korraldamises kokkuleppele, võiks nõu küsida lastepsühholoogilt või kasvatusteadlastelt.

Lasteaiad on palunud õiguskantslerilt soovitusi, kuidas tuleks suhelda agressiivselt käituva vanemaga. Lasteaed peab tagama oma töötajatele turvalise töökeskkonna. Kodukorras võib reguleerida, kuidas korraldada vanema ja lasteasutuse vahelist suhtlust. Võimalik on kasutada mitut suhtluskanalit, ent ühtegi neist ei saa turvalisuse kaalutlusel täielikult välistada. Lasteaiaõpetaja peaks saama konfliktide või muude keeruliste olukordadega toimetulemiseks vaimset tuge näiteks psühholoogilt.

Õiguskantslerilt küsiti ka lasteaialaste õueskäimise kohta, täpsemalt seda, mitu korda päeva jooksul peavad lapsed lasteaias õues käima. Lasteaia tervisekaitsenõudeid reguleeriv määrus näeb ette, et laps peab olenevalt ilmast käima õues üks kuni kaks korda päevas ning hea ilmaga tulebki võimalikult palju tegevusi korraldada õues. Õiguskantsler [selgitas](#), et seaduses sätestatud lasteaiatöötajate ja laste suhtarv peab olema tagatud nii toas kui ka õues ehk kogu rühma tööaja jooksul.

Tähelepanu alla tõusis laste lõunaune teema. Tuginedes oma varasemale [seisukohale](#),

selgitas õiguskantsler nii lapsevanemale kui ka lasteaiale, et üle nelja-aastane laps peaks saama valida une ja vaikse tegevuse vahel. Seevastu lapsehoiu päevakava (sealhulgas lõunaune aeg) määratakse kindlaks lapsehoiu ja lapsevanema kokkuleppel. Seda, kas laps vajab päeval und või mitte, hindab eelkõige lapsevanem. Kui lapsehoiu töötajad märkavad, et laps vajab lõunaund ja soovib puhkeajal magada, kuid vanema hinnangul ei vaja laps nii pikka uneaega, nagu päevakavas ette nähtud, peaks vanem lapsehoiu töötajatega lapse unevajadust arutama ning koos jõudma lapsele sobivaima lahenduseni.

Erivajadusega laps lasteaias

Seaduse järgi peavad saama lasteaiaaega kõik pooleteise- kuni seitsmeaastased lapsed, kui nende vanemad seda soovivad. Siin ei eristata lapsi, kelle tervis on kehvem või kes vajavad lasteaias lisatuge. Kuigi õigusaktides ja valdkonna arenguplaanides on peetud oluliseks, et lapse erivajadust märgataks varakult ja lapsele pakutaks kiiresti tõhusat abi, on tegelik olukord sageli teistsugune. Endiselt tuleb ette, et vanem peab lapsele tugiteenuse või sobitus- või erirühma koha välja võitlema.

Õiguskantsleri poole pöördus lapsevanem, kellele vald keeldus hüvitamast lapse kõneravile tehtud kulutusi. Koolieelne nõustamismeeskond oli tuvastanud, et laps vajab logopeedi abi, kuid lasteaias seda ei pakutud. Õiguskantsler [selgitas](#), et lapsel on õigus saada lasteaias tasuta kõneravi. Õigeaegne ravi suurendab tõenäosust, et kooli minnes lapse abivajadus väheneb. Omavalitsus ei saa loobuda lapsele toe pakkumisest selle tõttu, et lasteaias ei ole logopeedi. Kui omavalitsus paneb enda ülesande täitmise lapsevanema õlule, tuleb omavalitsusel vähemalt hüvitada lapsevanema tehtud kulutused.

Ka ühel teisel sarnasel juhul pidi õiguskantsler omavalitsusele [selgitama](#), et kuigi laps saab väikses mahus kõneravi rehabilitatsiooniteenuse raames, tal on lasteaias tugiisik ja lasteaia töötajad toetavad seda, ei anna see lasteaiale õigust jätta lapsele logopeedi ja eripedagoogi abi korraldamata. Lasteaed peab järgima koolivälise nõustamismeeskonna (Rajaleidja) soovitusi.

Õiguskantsleri poole pöördus ka üks lapsevanem, kelle diabeeti põdev laps ei saanud lasteaias käia, sest seal ei pakutud talle piisavalt tuge. Õiguskantsleri nõunikud võtsid omavalitsusega ühendust ning linn leidis koostöös lasteaiaga murele lahenduse: lapsele määrati tugiisik, mõeldi läbi tugiisiku asendamise kord ning lasteaed valmistas end diabeedi diagnoosiga lapse toetamiseks ette.

Veel tuli õiguskantsleril uurida juhtumit, kus lasteaiaõpetajad piirasid erivajadustega laste omavahelist suhtlemist ja koos mängimist, kuna erivajadustega laste vanemad pelgasid, et erineva arengutasemega laste omavaheline suhtlemine võib osale lastest halvasti mõjuda.

Õiguskantsler [rõhutas](#), et lasteaia juhtkond ja õpetajad peavad lähtuma oma töös lapse parimatest huvidest. Kui otsus puudutab mitut last, tuleb selle põhimõtte järgi enne otsuse tegemist välja selgitada iga lapse huvid ning leida lahendus, mis vastab kõige paremini kõigi laste huvidele.

Olukorda hinnanud asjatundja sõnul viitavad uuringud sellele, et kui erineva arengutasemega laste kohtumised on hästi korraldatud, pole laste suhtlemisel täheldatud halbu tagajärgi. Vastupidi, erineva arengutasemega lasteaiarühmade omavahelisest suhtlemisest võib olla kasu kõigile lastele. Õpetajatel tuleb sellised ühised tegevused laste erivajadusi arvestades läbi mõelda, lapsi suunata ja toetada. Samuti märkis asjatundja, et halvustavat suhtumist põhjustavad sageli lapsevanemate endi hirmud ja teadmatus. Lasteaia õpetajatel on võimalik neid hirme hajutada.

Lapsehoiuteenuse hüvitis

Õiguskantsler tegi [Tallinna Linnavolikogule ettepaneku](#) viia volikogu määruse „[Lapsehoiuteenuse rahastamise kord](#)“ § 2 lõike 5 esimene lause kooskõlla põhiseaduse §-s 12 sätestatud võrdse kohtlemise põhimõttega. Selle sätte kohaselt saab taotleda lapsehoiuteenuse hüvitist alles järgmisel päeval pärast seda, kui lõpetatakse vanemahüvitise maksmine selle lapse eest, kelle jaoks lapsehoiuteenust ostetakse.

Volikogu pole lapsehoiuteenuse tingimusi seades arvestanud sellega, et jagatavat vanemahüvitist võib pere kasutada ka jupiti, üksikute päevade kaupa kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni.

Määruse järgi on lapsehoiuteenuse hüvitisele õigus vanematel, kellele vanemahüvitist ei maksta või kes saavad vanemahüvitist teise lapse eest, kes lapsehoius ei käi.

Lapsehoiuteenuse hüvitisele ei ole aga õigust vanematel, kes vajavad lapsehoiukohta, kuid kellel on jätkuvalt õigus ka vanemahüvitisele. See tähendab, et lapsehoiuteenuse hüvitise võimaldamisel koheldakse pooleteise- kuni kolmeaastaste laste vanemaid erinevalt. Selliseks erinevaks kohtlemiseks ei ole ühtegi asjakohast põhjust.

Kool

Koolikohustuse täitmine

Õiguskantslerilt küsiti, kas Eestis elava ukraina lapse saab vabastada Eestis kehtivast koolikohustusest, kui laps õpib Ukraina koolis veebi teel. Õiguskantsler [selgitas](#), et Eesti seaduste kohaselt peab Eestis elav koolikohustuslik laps käima Eesti koolis. See kehtib ka sõja tõttu Ukrainast Eestisse elama asunud laste kohta. Õiguskantsler lisas, et mõistetavalt ei laiene koolikohustus neile, kes on Eestisse tulnud lühikeseks ajaks. Kui aga laps elab Eestis, tuleb tal siin ka koolis käia.

Koolikohustuse täitmist puudutas ka avaldus, milles lapsevanem väljendas soovi jätta alaliselt Eestis elav laps koduõppele, kuna lastele polnud leitud kooli, mis korraldaks koduõpet inglise keeles. Õiguskantslerilt küsiti, kas lapsed võiksid õppida kodus Ameerika Ühendriikides asuva kooli õppeprogrammi alusel.

Õiguskantsler [selgitas](#), et põhiseadus ja seadused toetavad seisukohta, et alaliselt Eestis elaval koolikohustuslikul lapsel tuleb õppida Eestis asuvas koolis. Riik peab hoolitsema, et kõik Eestis elavad koolikohustuslikud lapsed saaksid käia koolis ja omandada sellise kvaliteedi ja sisuga hariduse, mis on kooskõlas Eesti põhiseaduse ja seadustega.

Koolist väljaarvamine

Õiguskantslerile kirjutas õpilane, kes küsis, kas Instagrami konto loonud õpilase võib koolist välja arvata selle tõttu, et üks õpilane pidas kontrol enda kohta avaldatud kommentaari kiusamiseks.

Õiguskantsler selgitas, et kui õpilastel tekib koolis muresid, peaks esmalt proovima lahendusi otsida kooli sees. Sotsiaalmeedia ei ole selleks enamasti sobiv vahend. Anonüümse konto avaja peab arvestama tagajärgedega, mida võib kaasa tuua solvava sisuga info sotsiaalmeediasse postitamine. Võlaõigusseaduse (VÕS) järgi on au teotamine – muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine – eraelu puutumatus või muu isikliku õiguse rikkumine (VÕS § 1046 lg 1). Laimamine või solvamine võib kaasa tuua kahju hüvitamise kohustuse (VÕS § 1043).

Koolil tuleb tagada kõigi õpilaste turvalisus, nii nagu näeb ette kooli kodukord (põhikooli- ja

gümnaasiumiseaduse (PGS) § 44), ja selle eest vastutab direktor. Kooli kodukorras peab olema kirjas, kuidas turvalisust ohustavaid olukordi ennetatakse ja kiusamisjuhtumeid lahendatakse. Koolis aset leidnud kiusamis- või vägivallajuhtumist tuleb esimesel võimalusel teatada nii koolile kui ka juhtumiga seotud laste vanematele.

Õpilastele vajaliku toe pakkumise eest koolis vastutab direktor. Koolil on õigus rakendada kodukorras ette nähtud tugi- ja mõjutusmeetmeid, et õpilased käituksid kodukorra kohaselt ning peaksid teistest lugu. Kodukord peab aitama ohtlike olukordade tekkimist ennetada (PGS § 58 lõge 1). Enne tugi- või mõjutusmeetme määramist kuulatakse ära õpilase selgitused ja põhjendatakse talle, miks sellised mõjutusmeetmed valiti. Õpilasele ja tema vanemale tuleb sel juhul anda võimalus esitada arvamusi lapse käitumise ja mõjutusmeetme kohta (PGS § 58 lg 2).

Koolist väljaarvamist reguleerib põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 28. Selle järgi arvatakse õpilane koolist välja siis, kui ta oma käitumisega ohustab koolis teiste turvalisust või rikub korduvalt kodukorda, välja arvatud koolikohustuslik õpilane (PGS § 28 lg 1 p 4). Seadus lubab gümnaasiumi kodukorras kehtestada koolist väljaarvamise kohta lisatingimusi (PGS § 28 lg 2). Need lisatingimused võivad olla ka rangemad, kui seaduses on sätestatud.

Koolist väljaarvamine on äärmuslik meede, mida kool ei tohi rakendada kergekäeliselt. Kiusamisjuhtumeid on mõistlik proovida lahendada esmalt koolis. Kõige paremini saab seda teha õpilaste, kooli ja lapsevanemate koostöös, mis põhineb dialoogil ja vastastikusel lugupidamisel. Osapoolte ärakuulamisel saab abiks olla koolipsühholoog. [Õiguskantsleri kodulehelt](#) ja [SA Kiusamisvaba Kool kodulehelt](#) leiab praktilisi nõuandeid, mida kiusamise korral teha.

Koolimajast väljumise piiramine

Nördinud lapsevanem kirjutab õiguskantslerile, et kooli valvetöötaja ei lubanud last koolimajast välja vanema kirjutatud puudumistõendi alusel, vaid nõudis lahkumise kohta klassijuhataja kinnitust.

Õiguskantsler selgitas vanemale, et kool peab tagama lapse turvalisuse ja võib seetõttu piirata põhikooli õpilase koolimajast väljumist. Kooli kodukorras oli öeldud, et vanem esitab puudumistõendi klassijuhatajale, kes kirjutab loa koolist lahkumiseks, mille laps annab valvetöötajale.

Kooli direktor selgitas, et valvetöötaja ei kuulu kooli personali hulka ning tal ei ole ligipääsu e-koolis avaldatud infole, mistõttu juhindub ta lapsi majast välja lubades klassijuhataja antud loast. Samas möönis direktor, et avalduses kirjeldatud olukorra oleks saanud paremini lahendada, nii poleks laps pidanud end halvasti tundma.

Põhikooli lõpetamine

Õiguskantsleri poole pöördus üks põhikoolilõpetaja murega, et distantsõppe tõttu on õpilastel raske saavutada lõpueksami läbimiseks vajalikku vähemalt 50-protsendist lävendit.

Paraku ei saa õiguskantsler hariduspoliitilisi otsuseid hinnata. Õiguskantsler selgitas, et põhikooli on võimalik lõpetada ka siis, kui õpilane saab ühel või kahel lõpueksamil vähem kui 50 protsenti suurimast võimalikust punktide arvust. Sellisel juhul saab õpilane teha korduseksami koolieksamina. Ka siis, kui üks või kaks koolieksami hinnetest on puudulikud, võib õpilane ikkagi põhikooli lõpetada ja saada lõputunnistuse – kui õpilane ise, tema vanem ning kooli õppenõukogu on sellega nõus.

Põhikoolilõpetajatel aitavad eksamiteks valmistuda ka ülikoolid, kes pakutavad selleks tasuta [e-kursusi](#).

Õppetöö koha määramine

Õiguskantsleri poole pöörduti ka süüdistusega, nagu oleks kool pidevalt rikkunud õpilase õigusi. Muu hulgas ei jõudnud lapsevanem ja kool üksmeelele lapse õppetöö koha määramises.

Õiguskantsler [leidis](#), et õppe korraldamine väljaspool kooli sai toimuda individuaalse õppekava alusel. Individuaalse õppekava pidi oma käskkirjaga kinnitama direktor. Samuti tuli direktoril kinnitada individuaalse õppekava muudatus, millega väljaspool kooli toimunud õpe lõpetati. Seaduse järgi tuleb individuaalse õppekava koostamisse kaasata lapsevanem(ad), ent kui kokkuleppele ei jõuta, siis võib direktor siiski õppekava kinnitada. Lapsevanemal on õigus kinnitatud õppekava vaidlustada.

Õiguskantsler soovitas koolil edaspidi õpilasele väljaspool kooli õpet korraldades lähtuda seaduses sätestatud õiguslikest alustest ja nende aluste rakendamise tingimustest. Samuti soovitas õiguskantsler koolil edaspidi kinnitada individuaalne õppekava ja selles ette nähtud õppekoha muudatused käskkirjaga.

Lapsevanem palus ka kooli õppenõukogu seisukohta, kas ja kuidas saaks tema lapse täiendava aasta õpet korraldada koduõppe vormis. Õiguskantsler tõdes, et kool ei olnud sellele taotlusele vastanud, kuigi oleks pidanud seda tegema. Ta soovitas koolil edaspidi vastata lapsevanemate taotlustele nii, nagu seadus ette näeb.

Kooliteekonna korraldamine

Õiguskantsleril paluti hinnata, kas vallavalitsus toimis 12-aastasele lapsele koolitransporti korraldades õiguspäraselt. Õiguskantsler [leidis](#), et vallavalitsus ei lähtunud lapsele kooliteekonda korraldades hea halduse põhimõttest (põhiseaduse (PS) § 14), sest jättis hindamata, kas koolitee on lapsele piisavalt ohutu (PS § 16, § 28 lg 1) ning kuidas see mõjutab lapse õpivõimet ja -tahet (PS § 37 lg 1). Vald ei selgitanud välja lapse parimaid huve (lastekaitseaduse § 21) ega kõiki olulisi asjaolusid (haldusmenetluse seaduse § 6).

Omavalitsus peab korraldama lapsele sõiduvõimaluse elukohajärgsesse kooli ja tagasi. Seejuures tuleb arvestada, et lapse jalgsitee ei tohi olla pikem kui kolm kilomeetrit. Nende nõuete eesmärk on anda lapsele võimalus saada põhiharidus elukohajärgses koolis. Omavalitsusel tuleb transpordivõimalusi kaaludes hinnata ka seda, kuidas koolitee mõjutab lapse õpivõimet ja -tahet. Kooliteekond ei tohi olla lapse elule ja tervisele ohtlik ega ka liiga väsitav. Kooli jõudes peab laps suutma õppida.

Kui asjaolud muutuvad ja transpordi korraldus siiski ei vasta lapse vajadustele ja parimatele huvidele, tuleb omavalitsusel olukorda uuesti hinnata.

Nutiseadme hoiule võtmine koolis

Lapsevanem küsis õiguskantslerilt, kas kool võib lapselt telefoni hoiule võtta, ilma et sellest lapse vanemale teatataks.

Õiguskantsler selgitas avaldajale, et seaduse järgi on lubatud nutiseade hoiule võtta, kui õpilane rikub seda kasutades kodukorda. Seadme hoiule võtmise õigusliku aluse annab põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. Selle seaduse § 58 lõikes 3 on kehtestatud

mõjutusmeetmed, mida kool võib kasutada kooli kodukorda rikkuva õpilase suhtes. Sama lõike punkti 6 järgi võib kool võtta hoiule esemeid (sh nutiseadmed), mida õpilane kasutab viisil, mis ei ole kooli kodukorraga kooskõlas. Nutiseadmeid ja muid esemeid hoiustatakse ja need tagastatakse kooli kodukorra kohaselt (PGS § 58 lõige 5).

Õiguskantsler on selgitanud, et koolidele antud õigus nutiseade või muu asi ajutiselt hoiule võtta on põhiseadusega kooskõlas. Kõnealuse kooli kodukorras ei olnud kehtestatud nõuet, et vanemat tuleb teavitada lapse telefoni hoiule võtmisest.

Koolitoidu kvaliteet

Mõned vanemad on avaldanud rahulolematust koolitoidu kvaliteedi üle. Õpilaste toitlustamist koolis korraldab omavalitsus kui kooli pidaja rahvatervise seaduse alusel sätestatud tervisekaitsenõuete kohaselt (Eesti Vabariigi haridusseaduse § 7 lg 2 p 8). Toidu käitlemise nõuete järgimist kontrollib Põllumajandus- ja Toiduamet (toiduseaduse § 47 lg 1) ning Terviseamet jälgib omakorda tervisekaitsenõuetest kinnipidamist koolis (rahvatervise seaduse § 15 lg 1).

Õiguskantsler on öelnud, et vanem võib oma murest anda teada nii koolile kui ka toitlustajale. Kui probleemi ei lahendata, saavad lapsevanemad seda küsimust arutada kooli hoolekogus. Hoolekogul on õigus teha kooli pidajale ettepanekuid kooliga seotud küsimuste lahendamiseks (PGS § 73 lg 1¹ p 17).

Huviharidus

Sport ja laste turvalisus

Ajendatuna viimastel aastatel sagenenud juhtumitest, kus treener on õpilast treeningute vältel väidetavalt väärkohelnud, uurisid õiguskantsleri nõunikud põhjalikult treeneritööle kehtestatud nõudeid. Võimalikke probleeme analüüsiti treenerite, sportlaste, alaliitude ning spordieetika asjatundjatega. Arutelu käigus leiti, et lapse turvalist sportimist toetab see, kui lapsevanemal, lapsel ja treeneril on ühtne selge arusaam sportimise eesmärkidest. Kõige parem oleks, kui laps, vanem ja treener arutaksid läbi kõik treeningul kehtivad reeglid, sealhulgas need, mis on mõeldud korra tagamiseks. Kokkulepped aitavad ära hoida möödarääkimist, konflikte ja lapse väärkohtlemist.

Vanem peaks tähelepanelikult jälgima ka lapse enesetunnet. Treeningukoormus ja ootused

sportlike tulemuste suhtes, aga ka võistluste tõttu koolist puudumine ja mure koolis hakkamasaamise pärast võivad mõjutada lapse vaimset tervist. Lapsevanem peab last toetama ja aitama koos kooli ja treeneriga leida vajaliku tasakaalu spordi, õppimise ja pereelu vahel.

Vanem hoolitseb ka selle eest, et lapsel kujuneksid tervislikud söömis-, une- ja hügieeniharjumused. Samuti peaks vanem endale selgeks tegema, kuidas lapse võimalikku väärkohtlemist ära tunda ja kuhu sellise kahtlusega pöörduda. Seevastu treeningute ja võistluste juhendamine tuleks jätta treenerile.

Need ja paljud teised soovitused koondas õiguskantsleri ametkond juhendisse „[Turvaline sport](#)“, mille kohta koostati infoleht ka [laste jaoks](#).

Spordivaldkonna ekspertidega peetud aruteludes selgus veel, et spordis napib selgeid ja siduvaid reegleid, millist tegevust pidada väärkohtlemiseks ning millist mitte. Tähtis on kokku leppida, mida võetakse ette reeglite ja kokkulepete rikkumise korral. Põhiseadus nõuab, et menetlus oleks alati õiglane, mis eeldab ka kõigi osapoolte väärkuse austamist.

Huvihariduse toetamine

Lapsevanemad küsisid õiguskantslerilt huvihariduse toetamise kohta. Nii tuli õiguskantsleril hinnata Jõgeva vallas kehtiva huvihariduse toetamise korra sätteid. Selle korra järgi võivad toetust saada üksnes Jõgeva vallas elavad ja õppivad 7–19-aastased noored.

Õiguskantsleri [hinnangul](#) pole määrus põhiseadusega vastuolus, kuna määruse sätteid saab tõlgendada põhiseaduspäraselt ning maksta toetust nii neile, kes õpivad Jõgeva valla koolides, kui ka neile, kes õpivad näiteks naabervalla koolis. Õiguskantsler peab mõistetavaks, et vald soovib soodustada noorte käimist valla koolides. Samas võib olla mitmeid objektiivseid põhjusi, miks noor valib siiski teise omavalitsuse kooli (nt erivajadusega noored, kutset omandavad noored).

Õiguskantsler rõhutas oma seisukohas, et huvihariduse omandamine ja huvitegevus ei ole pelgalt lapse või noore vaba aja veetmise võimalus, vaid see mõjutab ka tema õppetööd (formaalharidust) ja edasist elukäiku. Seetõttu on väga oluline, et vald tagaks lastele ja noortele huvihariduse omandamise ja huvitegevuses osalemise võimalused.

Küsitati ka Rapla valla laste huvihariduse ja huvitegevuse rahastamise kohta naabervalla huvikoolides. Valla toetuse maksmise määruse kohaselt maksab Rapla vald oma

naabervaldade huvikoolides õppivate laste eest kohatasu. Samamoodi selgitas määrust ka vald ise. Õiguskantsler [märkis](#), et lapsevanemate seisukohast ei muuda midagi asjaolu, et osa raha tuleb riigieelarvest ja osa valla enda eelarvest.

Õiguskantslerilt küsiti, miks Saue vald ei toeta lasteaiaaalist laste huvihariduse omandamist teise omavalitsuse huvikoolis, kuigi mõned omavalitsused nii teevad. Lapsevanemale selgitati, et laste huvihariduse ja huvitegevuse toetamiseks on omavalitsustel erinevad võimalused. Samuti on omavalitsustel üsna vabad käed otsustada, mis tingimustel nad toetust maksavad. Seetõttu ei saa Saue vallalt nõuda, et vald toetaks lasteaiaaalist laste huvihariduse omandamist teises omavalitsuses.

Laps ja tervis

Viimastel aastatel on sagenenud tervishoiutöötajate küsimused selle kohta, kas ja millises olukorras on neil lubatud anda lastekaitsetöötajatele või politseile laste terviseandmeid.

Vastuseks perearstide sellekohasele pöördumisele [selgitas](#) õiguskantsler, et võlaõigusseaduse järgi on tervishoiutöötajal kohustus hoida patsiendisaladust, mis hõlmab kõiki isikuandmeid, mida arst on oma töö käigus teada saanud. See tähendab, et kaitstud peab olema nii tervist kui ka perekonda ja majanduslikku olukorda puudutav teave. Igasugune patsiendisaladuse avaldamine on ebaseaduslik, kui selleks ei ole kas patsiendi nõusolekut või selget seaduslikku alust.

Lastekaitseaduse järgi on igaühel kohustus teatada abivajavast või hädaohus olevast lapsest. See tähendab, et abivajavast või hädaohus olevast lapsest peavad teatama ka arstid. Kohustus on teatada mitte ainult väärkoheldud või hooletusse jäetud lapsest, vaid ka lapsest, kelle heaolu on muul viisil ohustatud või kelle käitumine ohustab teisi. Lisaks võivad tervishoiutöötajad patsiendisaladuse hoidmise kohustusest mõistlikus ulatuses kõrvale kalduda, kui võib juhtuda, et andmete avaldamata jätmise korral kahjustab patsient oluliselt ennast või teisi.

Muul juhul pole lastekaitsetöötajal õigust patsiendi kohta andmeid nõuda ning arstil ei ole kohustust avaldada kutsesaladust. Sotsiaalministeerium analüüsib, kas on vaja lastekaitseadust muuta, et lastekaitsetöötajatel oleks õigus küsida arstilt patsiendi kohta senisest rohkem andmeid.

Patsiendisaladust peab kaitsma ka kriminaalmenetluses (st ka politsei menetlustoimingute

puhul). Riigikohus on rõhutanud, et kuigi kriminaalmenetluse seadustikus on sätestatud, et arstil on õigus keelduda oma töös teatavaks saanud asjaolude kohta ütluste andmisest, tuleb patsiendisaladuse kontekstis seda mõista kohustusena: ta ei tohi selliseid ütlusi anda.

Ennetus ja edendus

Õiguskantsleri kui lasteombudsmani ülesanne on tutvustada laste õigusi ja seista selle eest, et lapsed saaksid aktiivselt osaleda ühiskonnaelus. Lasteombudsman algatab lapse õiguste analüüsi ja uurimusi ning annab nende põhjal soovitusi, kuidas olukorda parandada. Lasteombudsman esindab laste huve õigusloomeprotsessis ning korraldab lapse õigusi käsitlevaid koolitusi ja seminare.

Lasteombudsmani kohtumised laste ja noortega on traditsiooniliselt olnud laste õiguste ennetustöös olulisel kohal. Ka lõppenud ülevaateaastal külastasid õiguskantsleri ametkonda mitme kooli gümnaasiumiõpilased. Miina Härma Gümnaasiumi ja Kaarli Kooli õpilased said osaleda õiguskantsleri korraldatud ühiskonnaõpetuse tunnis ning Reaalkooli abiturientidele anti ülevaade õiguskantsleri ja lasteombudsmani ülesannetest.

Lapsed ja noored aitavad valida filme Pimedate Ööde festivali laste- ja noortefilmide (Just Film) laste õiguste programmi, nad osalevad tunnustusauhinna „Lastega ja lastele“ žüriis ning õiguskantsleri loodud inimõiguste nõukoja töös.

Rahvusvaheline koostöö lapse õiguste kaitsel

Õiguskantsleri Kantselei osales taas Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku (ENOC) projektis „[Räägime lapse õigustest](#)“. Eestist tegi projektis kaasa üksteist 13–16-aastast noort. Sel korral andsid noored nõu, kuidas saaks lasteombudsman laste ja noorte õigusi parimal moel edendada ja kaitsta, tegutsedes seejuures koos laste ja noortega. Kohtumistel tutvustasid õiguskantsleri nõunikud noortele oma tööd ning kuulasid noorte mõtteid, kogemusi ja ettepanekuid. Noortel oli võimalus osaleda Eesti, Läti, Leedu ja Poola lasteombudsmanide kohtumisel ning arutada lasteombudsmanidega nende töö üle.

Projektis osalenud noored külastasid ka Riigikogu. Noori võttis vastu Helmen Kütt, kes tutvustas Riigikogu tööd ja rääkis Riigikogu ning õiguskantsleri ametkonna koostööst. Projekti raames kohtusid noored veel mitme inspireeriva inimesega. Ligipääsetavusest rääkis Keiu Telve [Rakendusliku Antropoloogia Keskusest](#), noorte osalusest Roger Tibar [Haridus- ja Noorteametist](#) ning edendustööst Helen Noormets, kes on olnud mitme noortele mõeldud

sotsiaalkampaania eestvedaja.

Kohtumiste põhjal koostasid noored soovitused lasteombudsmanidele. Kuna noorte hinnangul suhtlevad täiskasvanud nendega tihti võimupositsioonilt ega võta neid võrdse partnerina, ootavad noored, et lasteombudsmanid selgitaksid täiskasvanutele, et laste huvide ja arvamusega tuleb ühiskonnas senisest enam arvestada ning noori rohkem kuulata. Rõhutati, et lapse mõistmiseks on oluline panna ennast lapse olukorda. Noortele on oluline, et iga täiskasvanu võtaks vastutuse lapse või noore muret kuulata ja püüaks last või noort ka ise aidata, mitte ei suunaks teda kohe edasi järgmise abistaja juurde. Noorte sõnul vajavad nad kohalikul tasandil usaldusväärse inimese tuge (nt noortekeskuses), kes aitaks lahendada väiksemaid probleeme ja suuremate probleemide lahendamiseks suunaks edasi (näiteks õiguskantsleri juurde).

Kaks noort osalesid ENOC-i noorte nõuandjate kohtumisel Maltal, kus nad said tutvustada Eesti noorte soovitusi. Euroopa lasteombudsmanid saavad nüüd noorte ettepanekutega tutvuda ja neile toetudes oma töö veelgi lapsesõbralikumaks muuta.

Valmis sai ka [grafiti](#) kliimaõiglusest, mis oli eelmisel aastal lasteombudsmani noorte nõuandjate fookusteema.

Infomaterjalid, koolitused ja arutelud

Viimastel aastatel on õiguskantslerilt sageli küsitud, millisel juhul on lapse ravimiseks vaja saada vanemate nõusolek.

Tervishoiuteenuste osutamisel kehtib reegel, et patsiendi võib läbi vaadata ja talle tervishoiuteenust osutada üksnes siis, kui ta on sellega nõus. Kui laps ei ole võimeline poolt- ja vastuväiteid vastutustundeliselt kaaluma, on otsustusõigus tema vanematel. Kui aga tervishoiutöötaja hinnangul on laps kaalutlusvõimeline (võlaõigusseaduse § 766 lg 4), annab enda ravimiseks või protseduuri tegemiseks nõusoleku laps ise. Sellisel juhul ei saa vanem lapse eest tema tervist puudutavat otsust teha. Seda teemat on pikemalt selgitatud Õiguskantsleri Kantselei infomaterjalides [„Lapspatsiendi teavitatud nõusolek“](#), [„Lapsesõbralik tervishoid. Infoleht lapsele“](#) ning [„Lapsesõbralik tervishoid. Infoleht täiskasvanule“](#).

Tervishoiutöötajad peavad lapse kaalutlusvõime hindamist üpris keeruliseks, sest neil puudub selleks väljaõpe ning sellel teemal ei ole avaldatud ka piisavalt selgitavaid kirjutisi.

Probleemile lahenduse leidmiseks kutsus Õiguskantsleri Kantselei kokku tervishoiutöötajate

esindusorganisatsioonide, tervishoiukõrgkoolide ning Sotsiaalministeeriumi esindajad. Kohtumisel arutati, mida saaks ühiselt ära teha kaalutusõiguse põhimõtte selgitamiseks ning tervishoiutöötajate koolitamiseks. Nenditi, et praegustele ja tulevastele tervishoiutöötajatele vajalike oskuste õpetamine peaks olema tervishoiualase kõrgharidusõppe ning täiendkoolituste osa. Seega on tervishoiutöötajate koolitamises oluline roll haridusasutustel, Haridus- ja Teadusministeeriumil ning Sotsiaalministeeriumil.

Lepiti kokku, et osalejad arutavad oma organisatsioonides, mille kohta vajaksid tervishoiutöötajad täpsemaid juhiseid ning õiguskantsleri eestvedamisel täiendatakse lapse kaalutusvõime hindamist selgitavaid juhendeid.

Õiguskantsleri nõunikud jätkavad lapspatsiendi õiguste tutvustamist. Lõppenud aruandeaastal esines õiguskantsleri nõunik ettekandega „Lapspatsiendi õigused teoorias ja praktikas“ Apteekrite Liidu konverentsil. Patsiendi autonoomia ja otsustuspädevuse teemat selgitas nõunik [ajakirjas Perearst](#).

Õiguskantsleri nõunikud aitavad koostada lapse õigusi tutvustavaid video- ja trükimaterjale. Aasta jooksul valmis [juhend turvalise spordi](#) kohta ning koostöös Teeviit Juunioriga [videohääling](#), milles noored saatejuhid arutlesid õiguskantsleri nõunikuga, mis on lapse õigused ja kohustused ning miks neid vaja on.

Õiguskantsler osales mitmes Sotsiaalkindlustusameti korraldatud veebiarutelus. Noortele, kes ei õpi ega tööta mõeldud [noortegarantii](#) tugisüsteemi eestvedajatega arutati, kuidas noori parimal moel toetada, ning [lasteabi](#) eestvedajatega räägiti sellest, mida saab laste heaks teha. Õiguskantsler esines ka Narvas toimunud huvihariduse konverentsil „Piirideta huviharidus“, Tallinnas lastekaitse reformi tutvustaval seminaril ja Lastekaitse Liidu [konverentsil](#) „Õnnelik laps – kuulatud, kaasatud ja mõistetud“.

Õiguskantsleri nõunikud koolitavad regulaarselt ka lastega töötavaid spetsialiste. Lõppenud aasta jooksul koolitati lastekaitsetöötajaid, kohtunikke, kohtujuriste, arste, õdesid, psühholooge, mittetulundusühingutes ja lasteasutustes lastega töötavaid inimesi. Õiguskantsleri nõunikud osalesid arvamusefestivalil turvalist sporti ja eetilist ennetustegevust käsitlevates aruteludes.

Õiguskantsleri raport ÜRO Lapse Õiguste Komiteele

[ÜRO lapse õiguste konventsiooni](#) täitmist jälgib [ÜRO Lapse Õiguste Komitee](#), kellele riigid peavad regulaarselt esitama ülevaateid lapse õiguste olukorrast. Komitee hindab nende

ülevaadete põhjal, kuidas on lapse õigused tagatud ja annab riigile soovitusi olukorra parandamiseks.

Eesti valitsus esitas ÜRO Lapse Õiguste Komiteele [aruande](#) konventsiooni täitmise kohta 2023. aasta mais. Ülevaate Eesti laste õiguste olukorrast koostas ka õiguskantsler. Õiguskantsler esitas oma [raporti](#) Lapse Õiguste Komiteele 2023. aasta augustis.

Laste raport ÜRO Lapse Õiguste Komiteele

Tänavu sügisel esitavad Lapse Õiguste Komiteele ülevaate ka Eesti lapsed ja noored. Laste raporti koostasid Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikud. Neile olid abiks Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakonna nõunikud ning Lastekaitse Liidu töötajad. Noored said ise otsustada, kuidas koguda raporti jaoks mõtteid ja arvamusi võimalikult paljudelt lastelt ning millises vormis oma sõnumid ÜRO Lapse Õiguste Komiteele esitada.

Projektis osalenud noored otsustasid selleks korraldada töötoad, kus nad tutvustasid erinevas vanuses lastele lapse õigusi ning uurisid, mis võiks nende elus paremini olla. Töötubasid juhtisid lapse õiguste saadikud. Töötubades osalenud laste ettepanekuid ja mõtteid koguti anonüümselt. Samuti selgitati lastele ja noortele, kelle poole nad saavad pöörduda, kui neil on lapse õiguste kohta küsimusi või kui nad soovivad rääkida oma murest (koolipsühholoogid, lasteabi, lastekaitsetöötaja, õiguskantsler). Jagati ka [infomaterjali lapse õigustest](#).

Lapse õiguste saadikud aitasid lastel koostada ka veebiküsimustiku. Küsimustiku täitmise võimalusest teavitati koole ja noortekeskusi, avaldati üleskutse sotsiaalmeedias, ettevõtmist tutvustati ka [Lastekaitse Liidu aastakonverentsil](#) ning Pimedate Ööde festivalil lapse õiguste eriprogrammi raames. Töötubades ja veebiküsitluse kaudu jagasid oma mõtteid laste olukorra kohta ligi tuhat last ja noort. Saadud vastustele toetudes esitavad lapse õiguste saadikud laste sõnumite kokkuvõtte ÜRO Lapse Õiguste Komiteele 2023. aasta sügisel.

Pimedate Ööde festivali lapse õiguste programm

Pimedate Ööde festivali laste- ja noortefilmide (Just Film) laste õiguste programm valmis taas mitme organisatsiooni koostöös (õiguskantsler, Justiitsministeerium, Sotsiaalkindlustusamet ja Lastekaitse Liit) ning traditsiooniliselt kutsuti filme välja valima ka lapsi ja noori.

Avafilmi linastustele järgnes arutelu turvalise spordi teemal. Vaatajatega rääkisid filmist lapse õiguste programmi saadik Indrek Vaheoja, spordipsühholoog Kristel Kiens ja Eesti

Võimlemisliidu peasekretär Natalja Inno.

Õiguskantsleri Kantselei koostas kolme programmis linastunud filmi kohta arutelusid toetavad töölehed. Lisaks said koolid kutsuda programmi koostajaid koolidesse filmi käsitlevaid arutelusid läbi viima. Sel korral kasutas seda võimalust kaks kooli. Koolides korraldati kolm arutelu.

Lapse õiguste programmi filmidest sai osa 2125 filmisõpra.

Tunnustusüritus „Lastega ja lastele“

Lasteombudsman saab aidata ühiskonda lapsesõbralikumaks muuta ka sel viisil, et tunnustab häid inimesi, kes on koos lastega või laste heaks midagi silmapaistvat teinud.

Laste huvide eest seisvate organisatsioonide algatatud tunnustusüritus „[Lastega ja lastele](#)“ toimus 2023. aastal kümnendat korda. Vabariigi President ja õiguskantsler tunnustasid Kadriorus toimunud vastuvõtul neid, kes on oma uute algatuste või pikemaajalise tegevusega oluliselt panustanud laste heaolusse. Tunnustusüritusest ja laureaatide tegemistest valmis ka [telesaade](#), mis oli eetris lastekaitsepäeval 1. juunil ETV-s.

Rahvusvaheline koostöö

Lapse õiguste edendamisel on oluline ka rahvusvaheline koostöö. Kohtumised ja arutelud kolleegidega teistest riikidest pakuvad võimaluse kolleegidelt õppida ning oma teadmisi jagada.

Ülevaateaastal võõrustas õiguskantsler Läti, Leedu ja Poola lasteombudsmane. Muu hulgas käsitleti laste õigusi spordis ning lastekaitsetöö järelvalvet, aga ka andmekaitse küsimusi. Küllastati Ukraina Kooli ja räägiti Ukrainast saabunud laste elu korraldamisest eri riikides.

Õiguskantsler võttis vastu ka Soome lasteombudsmani ja tema nõunikud. Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakonnal käisid külas Soome Lastekaitse Keskliidu ja veel viie laste ja perede heaks tegutseva organisatsiooni juhid. Vahetati kogemusi ja arutati laste olukorda Eestis ja Soomes.

Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakonna juhataja Andres Aru valiti [Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku](#) (ENOC) juhatuse liikmeks. See võimaldab õiguskantsleri ametkonnal senisest veelgi aktiivsemalt võrgustiku tegevuses kaasa teha.